

TÂM KHÚC CỦA MỘT MỤC SƯ VÀ KHÚC NHẠC ĐỒNG QUÊ

Hồi còn giảng dạy tại Mỹ tho, chúng tôi cùng ban Triết học của hai trường nam nữ thường tổ chức các buổi nói chuyện tại đại giảng đường của trường nam. Có một lần anh Trần Quang Minh, nay là Hội trưởng Hội Nguyễn Đình Chiểu — Lê Ngọc Hân, đưa ra sáng kiến phối hợp, trong một buổi nói chuyện, *Hoà tấu khúc số 6* (1808) của Beethoven (1770-1827) và quyển *La Symphonie Pastorale* (1919) của văn hào André Gide (1869-1951). Anh Minh bắt đầu với tác phẩm của Gide, tiếp theo chúng tôi giới thiệu Beethoven, và *Hoà tấu khúc số 6*. Theo một thoả thuận trước, sau phần *nghe nhạc*, trước khi chấm dứt buổi nói chuyện, chúng tôi phải có vài lời về chữ “*Pastorale*”. Rủi thay, chúng tôi đã *bỏ qua* điểm trọng yếu này trong phần kết luận. Cái hay của sự phối hợp nằm trong chữ “*Pastorale*”. Quên chỗ này làm buổi nói chuyện hóa ra vô duyên, như *ông nói gà, bà nói vịt*. Nay xin mượn dịp này để cáo lỗi cùng anh Trần Quang Minh và các thính giả đạo đó.

Tuy hai kiệt tác này có cùng tên bằng tiếng Pháp nhưng chữ *Pastorale* không đồng một nghĩa trong hai tác phẩm. Về nhạc khúc của Beethoven, chữ *Pastorale* chỉ *điền viên, thôn dã*; trong sách của Gide, chữ *Pastorale*, có liên quan đến *mục sư* (Pasteur). Gide đã khéo léo chọn tên tác phẩm của ông, dựa theo một trong chín hoà tấu khúc tuyệt vời của nhà soạn nhạc tài danh ở thành Bonn. Quyển truyện hoàn tất năm 1919, là nhật ký của một mục sư, gồm hai tập, ghi chép từ ngày 10 tháng 2 đến ngày 30 tháng 5. Trong khi Beethoven ghi lại truy tưởng của một cuộc sinh hoạt thôn dã với năm hành âm, thay vì bốn hành âm thông thường của một hoà tấu khúc, Gide kể lại diễn biến tuần tự của một mối tình ngang trái, hiềm hoi, hợp tan như bọt nước: *nợ tình chưa trả cho ai ...*

Vào chuyện, mục sư nhắc lại sự việc xảy ra hai năm sáu tháng về trước. Sau khi làm lễ cho một người quá cố, mục sư đem về nhà một cô gái lọ lem mù lòa, cháu, và cũng là thân nhưn duy nhất của người bạc phước. Cô bé dơ bẩn này trạc 15, nhỏ tuổi hơn Sarah, con

gái lớn của ông. Emilie và ông còn có Jacques, Charlotte, và Claude, còn nằm nôi. Trong buổi đầu, ngoài cô bé Charlotte ra, ai cũng lạnh nhạt với người mới tới. Bất mãn nhất là bà Emilie. Tuy bà là một *vườn đạo đức*, nhưng lòng từ bi có giới hạn, khó mà hoan tiếp nhận thêm trách nhiệm mới. Cả nhà đồng ý tên Gertrude do Charlotte đặt cho *đứa trẻ mồ côi mới về*.

Xin mời bạn đọc *nghe một hành âm* trong *La Symphonie Pastorale* của Gide.

29 tháng hai.

Mãi bạn bị với những so sánh vai trò của các nhạc khí và màu sắc, tôi chưa kể lại niềm hoan hỷ lớn lao của Gertrude sau buổi hòa nhạc này tại Neuchâtel. Họ đã trình diễn rất *chính xác* bản *Khúc Nhạc Đồng Quê*. Tôi nói “*rất chính xác*” vì lý do dễ hiểu, đó không phải là một nhạc phẩm mà tôi mong muốn bắt nàng nghe thêm nữa. Chúng tôi rời phòng nhạc khá lâu mà Gertrude còn giữ im lặng và dường như nàng đang chìm đắm trong niềm khoái cảm ngây ngất. Cuối cùng nàng lên tiếng:

- Cái mà cậu thấy có thực *cũng đẹp như vậy* không?
- Cũng muốn nói *cũng đẹp như gì vậy?*
- Như “*cảnh bên bờ suối*” đó.

Tôi không trả lời nàng ngay, bởi tôi nghĩ các hòa âm không thể mô tả hết được, đã phải vẽ đời cảnh thế gian không như hiện cảnh, mà giống như cảnh đáng lẽ phải nên như vậy, phải không có cái xấu xa, không có điều tội lỗi. Và chưa bao giờ tôi dám nói với Gertrude về cái xấu xa, điều tội lỗi, sự tử vong. Rốt cuộc tôi nói:

- Những kẻ có mắt không hưởng được hạnh phúc của các hòa âm này.
- Nhưng con không có mắt, nàng nói to lên, con có được hạnh phúc khi nghe.

Nàng vừa đi vừa ôm chặt vào tôi, đè nặng trên tay tôi như những trẻ nhỏ:

- Thưa mục sư, cậu có nhận được là con sung sướng biết là đường nào không? Không, không đâu, con không nói vậy

để làm vui lòng cậu đầu. Hãy nhìn con, phải chăng khi nói lời không chơn thật, điều đó biểu hiện lên mặt ? Phần con, chỉ dựa vào âm thanh mà nhận thức được. Cậu còn nhớ ngày mà cậu trả lời với con rằng cậu không có khóc, sau khi đi của con (nàng gọi nhà tôi như vậy) trách cậu là không biết làm gì cho đi cả; con hét to: “Mục sư, ông nói láo!” Ôi! Con biết ngay qua giọng nói của cậu, biết cậu không nói thật với con; không cần rờ má của cậu để biết cậu đã khóc. Và nàng lập lại thật to: “Không, con không cần rờ má của cậu” — mấy lời này làm tôi đỏ mặt, vì chúng tôi còn ở trong phố, và các bộ hành ngoảnh mặt lại nhìn. Tuy nhiên nàng cứ tiếp tục:

— Cậu không tìm cách phỉnh gạt con, phải không cậu. Trước hết đánh lừa một cô gái mù là quá hèn ... Và lại, nàng vừa cười vừa nói thêm, điều đó không tin được. Này mục sư, hãy nói cho con biết cậu không khổ sở chứ ?

Cầm tay nàng lên môi tôi, như cho nàng biết được mà khỏi phải thú nhận rằng phần lớn hạnh phúc của tôi do nàng đem đến, tôi nói:

— Không, Gertrude, không đâu, cậu không khổ sở. Làm sao mà cậu phải khổ sở được ?

— Thế nhưng đôi khi cậu khóc chứ ?

— Đôi khi cậu có khóc.

— Không khóc nữa từ khi con đã nói chứ ?

— Không, kể từ đó cậu không khóc nữa.

— Và cậu không muốn khóc nữa chứ ?

— Không đâu, Gertrude.

— Này ... từ đó, có lần nào cậu chột nói dối không ?

— Không đâu, con.

— Cậu có thể hứa với con là không bao giờ tìm cách dối gạt con chứ ?

— Cậu hứa điều đó.

— Hay quá ! cậu hãy nói ngay: Con đẹp chứ ?

Câu hỏi đột ngột này làm tôi sững sờ, hơn nữa mãi đến ngày nay, tôi chưa thừa nhận chú ý tới sắc đẹp không thể chối cãi của Gertrude. Tôi đành ninh rằng không ích lợi gì để cho nàng biết. Tôi vội nói:

— Cần gì biết điều đó chứ ?

— Đó là mối lo âu của con, nàng nói thêm. Con muốn biết coi con không ... phải nói thế nào đây? ... con không hòa sai điệu thái quá trong tấu khúc chứ. Con phải hỏi ai khác điều đó, thưa mục sư ?

— Một mục sư không lưu tâm đến sắc đẹp của gương mặt, tôi nói vậy để cố tự bênh vực.

— Sao vậy ?

— Bởi sắc đẹp của tâm hồn đã đủ với một mục sư.

— Cậu thích để con tưởng tượng là con thô kệch, nàng nói với cái bĩu môi đáng yêu.

Không chịu được nữa, tôi hét to:

— Gertrude, con thừa biết là con xinh đẹp kia mà.

Nàng lặng im và giữ một sắc mặt trầm ngâm mãi khi về đến nhà.

Khi chúng tôi vừa vào nhà, Emilie đã tìm cách cho thấy là bà không tán thành một ngày của tôi dành cho Gertrude. Bà có thể nói với tôi trước đó, nhưng cứ để cho Gertrude và tôi đi, không có một lời, đúng với thói quen của bà, trước cứ phò mặc rồi sau mới có cơ trách móc. Và lại, bà không trách cứ tôi một cách rõ ràng; bà biểu lộ ngay qua sự nín lặng.

...

Đến chiều tối, sau khi các con đi ngủ hết, tôi dắt bà lại chỗ khác và nghiêm nghị hỏi:

— Có phải bà giận vì tôi đưa Gertrude đi dự buổi hòa nhạc ?, tôi nghe câu trả lời như sau:

— Ông làm cho nó điều mà ông chưa hề làm cho vợ, con ông.

... Điều làm tôi buồn hơn nữa là Emilie nói như vậy trước mặt Gertrude; mặc dù tôi đưa nhà tôi ra xa, bà cố lên giọng để Gertrude nghe được.

Tôi cảm thấy buồn phiền và nhiều phần uất; một lúc sau, Emilie để chúng tôi yên, tôi đến cạnh Gertrude, cầm bàn tay nhỏ bé mỏng manh của nàng để lên mặt tôi:

— Thấy chưa! Lần này cậu không khóc.

— Không: lần này đến phiên con, nàng nói và cố gượng cười với tôi; gương mặt xinh xắn của nàng nhìn lên tôi, và bỗng nhiên tôi thấy gương mặt ấy đầm đìa hạt lệ.

Trong khi dạy Gertrude học chữ và học đàn, mục sư nhận thấy nàng khá thông minh, và nhận xét thêm rằng nàng nhiều tuổi hơn như đã phỏng đoán. Về sau, mục sư biết được Jacques yêu Gertrude, và nàng cũng nói với ông điều đó trong một buổi dạo mát. Bạn của mục sư, bác sĩ Martins, sau khi dò hỏi, báo tin với ông là mắt của Gertrude có thể chữa khỏi.

Trước ngày Gertrude qua cơn giải phẫu, mục sư ghi lại như sau:

Đêm 19 tháng năm.

Tôi gặp lại Gertrude và tôi không nói gì với nàng cả. Chiều hôm đó, tại *La Grange*, nhân không có ai trong phòng khách, tôi lên tận phòng nàng. Lúc bấy giờ chỉ có hai chúng tôi.

Tôi ôm nàng sát vào mình rất lâu. Nàng không có một cử động nào để kháng lại, và nàng nhìn lên tôi, môi của chúng tôi gặp nhau ...

21 tháng năm.

Có phải vì chúng con, Chúa ơi, mà Ngài làm cho đêm dài như thế, đẹp như thế? Có phải vì con? ... Nếu có ranh giới cho ái tình, đó không do Ngài, Chúa của con, mà do con người tạo ra. Dưới mắt con người, mối tình của con là tội lỗi, ôi! dưới mắt Ngài, xin cho con biết, mối tình ấy thiêng liêng.

Tôi cố gắng vượt qua ý tưởng tội lỗi; nhưng tội lỗi đối với tôi rất là khó chịu, và tôi không muốn bỏ đấng Cơ Đốc. Không, tôi không chấp nhận tội lỗi khi yêu Gertrude. Tôi không thể cướp được mối tình này khỏi tim tôi mà không làm tôi đau đớn khổ sở. Bởi khi chưa yêu nàng, tôi phải thương hại nàng; không yêu nàng nữa là phản lại nàng: nàng cần tình yêu của tôi ...

Cuộc giải phẫu thành công. Mục sư thấy tâm dao động hơn bao giờ:

24 tháng năm.

Cho đến bây giờ, nàng yêu tôi mà chưa thấy mặt tôi. Ý nghĩ khi được nàng ngắm dung nhan, gây nơi tôi một sự băng khoăn không chịu đựng được. Nàng sẽ nhận ra tôi không?

Lần đầu tiên trong đời, tôi soi gương một cách lo âu. Nếu tôi cảm thấy cái nhìn của nàng kém khoan dung hơn tấm lòng của nàng, thương yêu ít hơn, thì tôi sẽ ra sao? Chúa ơi, đôi khi con cần có tình yêu của nàng để kính yêu Ngài.

Trên đường về nơi tạm trú, Gertrude đi dọc bờ sông hái hoa lưu ly màu tím, *lỡ tay* té xuống nước. Gần cửa đập tháo nước nên nước chảy mạnh, công việc cứu cấp có phần chậm trễ. Sinh mạng của nàng rất mong manh. Sau khi gặp lại Gertrude lần cuối, mục sư ghi lại đoạn "*Gewitter und Sturm*" (*Giông tố và Sấm sét*) của tâm khúc:

... Nàng chắc đã qua cơn sốt và trông rất mỗi mệ. Đứng cạnh nàng, tôi đưa tay ra, nàng giữ chặt trong bàn tay nóng bỏng của nàng, và nói:

— Con phải thú tội với mục sư, bởi chiều này con sợ chết. Sáng này con đã dối cậu ... Không phải để hái bông ... Nếu con nói với cậu là con đã muốn tự tử, cậu có tha lỗi cho con không?

Vẫn nắm giữ bàn tay mảnh mai của nàng, tôi quì xuống cạnh giường; nhưng nàng lấy tay ra, vuốt trán tôi, trong khi tôi úp mặt trong tấm vải trải giường để dấu nước mắt và để đập tắt tiếng khóc nức nở. Nàng dịu dàng nói tiếp:

— Cậu có thấy vậy là quấy lắm không? rồi, vì tôi không nói gì, nàng thêm:

— Bạn của tôi ơi, bạn nên thấy rằng tôi đã chiếm quá nhiều chỗ trong tim bạn và trong đời bạn. Khi trở lại bên cạnh bạn, tôi nhận thấy ngay điều đó; hay ít ra chỗ mà tôi chiếm ngụ thuộc về một ai khác, và người ấy đang sầu khổ. Tội ác của tôi do nơi tôi không cảm thấy sớm hơn; và ít ra — bởi tôi đã biết như vậy — nhưng cứ để bạn yêu tôi. Mãi đến khi tôi chợt thấy gương mặt của bà, khi tôi thấy trên gương mặt đáng thương của bà chừng ấy thê lương, tôi không thể chịu đựng được khi nghĩ tới sự phiền não ấy là tác phẩm của tôi ... Không, không, bạn chớ trách móc gì cả; cứ để tôi ra đi và trả lại niềm vui cho bà.

Tay nàng không vuốt trán tôi nữa; tôi nắm lấy và phủ lên đó những nụ hôn và nước mắt. Nàng rút tay ra một cách nóng nảy và một nỗi lo sợ khác bắt đầu kích động nàng.

— Tôi không muốn nói như vậy; không tôi không muốn nói như vậy, nàng lập lại; và tôi thấy mồ hôi đầm ướt trán nàng. Rồi nàng từ từ nhắm mắt lại một lúc, như để tập trung tư tưởng, hay tìm lại sự mù loà lúc ban đầu; và với một giọng lê thê nảo nuột, thình lình lên cao khi nàng mở mắt, kể đó trở nên mãnh liệt:

— Khi bạn cho tôi thị giác, mắt tôi nhìn khắp một thế giới đẹp hơn như tôi đã mơ ước nó phải như vậy. Phải, thực vậy, tôi không tưởng tượng được ngày quá sáng như vậy, không khí quá trong như vậy, bầu trời thênh thang như vậy. Không đâu, tôi không tưởng tượng được trán của đàn ông xương xẩu như vậy; và khi tôi vào nhà bạn, bạn có biết cái gì hiện ra trước hết không ... À! dù sao tôi cũng phải nói ra: cái mà tôi thấy trước hết là lỗi của chúng ta, tội của chúng ta. Không, không nên cưỡng lại. Bạn còn nhớ lời Chúa dạy: “Nếu con mù loà, con không có tội lỗi.” Nhưng hiện tại tôi thấy được ... Mục sư, ông đứng dậy đi. Ngồi xuống đó, bên cạnh tôi. Nghe tôi nói, đừng ngắt lời tôi. Trong thời gian tại y viện, tôi đã đọc, hay đúng hơn nhờ người đọc cho tôi nghe những đoạn trong Thánh kinh mà tôi chưa hề biết, những đoạn mà ông chưa hề đọc cho tôi nghe. Tôi nhớ một tiết của thánh Phao Lồ: “Đối với tôi, bởi trước đây không có thánh luật, tôi sống; nhưng khi giới luật ra đời, tội lỗi sống lại, và còn tôi, tôi chết.”

Nàng nói rất lớn trong trạng thái kích động cực độ, gần như hét lên những chữ sau cùng, làm tôi cảm thấy ngượng, ngại người bên ngoài nghe được; xong nàng nhắm mắt và lập lại, như nói cho mình nghe, mấy chữ sau đây trong tiếng thì thầm: “Tội lỗi sống lại, và còn tôi, tôi chết.”

Jacques đã đọc cho nàng nghe mấy tiết này trong Thánh kinh. Cũng như Jacques đã nói với mục sư là cậu yêu Gertrude và muốn cưới nàng làm vợ, Gertrude cũng thổ lộ với ông rằng người nàng yêu chính là Jacques, chứ không phải ông; nay Jacques đã vào tu viện và nàng không còn lẽ sống, nên mới tìm dòng nước suối gỏi một kiếp hồng nhan. Xưa kia Nguyễn Du đã xô Thúy Kiều xuống

sông Tiền Đường, Nguyệt Nga của Cự Đồ Chiểu cũng mượn dòng nước để giữ tròn một tấm gương, nay André Gide để đoá hoa phù dung của ông gieo mình xuống dòng nước bạc. Bài thơ của Huê Đường Phạm tiên sinh tổng vịnh truyện Kiều như sau:

*Giai nhân bất thị đáo Tiền Đường,
Bán thế yên hoa trái dị thường.
Ngọc diện khởi ưng mai thủy quốc,
Băng tâm tự khả đối Kim lang.
Đoạn trường mộng lý căn duyên liễu,
Bạc mệnh cầm chung oán hận trường.
Nhất phiến tài tình thiên cổ luy,
Tàn thanh đáo để vị thù thương.*

佳人不是到錢塘
半世煙花債未償
玉面豈應埋水國
冰心自可對金郎
斷腸夢裡根緣了
薄命琴終怨恨長
一片才情千古累
新聲到底爲誰傷

Hồng nhan quả có duyên cùng nước bạc !

Jacques, một thiếu niên mới chập chững vào đời, yêu người yêu của cha mình, nên phải tìm hạnh phúc khác yên ổn hơn nơi một tu viện. Gertrude, một đoá phù dung vừa chớm nở, nhận thức được mối tình đầu lại là mối tình tội lỗi, người yêu mà nàng hình dung trong bóng đen của sự mù loà, vừa thấy đó lại ra đi ... Còn vị mục sư thì sao ? Gide đã cho nhân vật của ông nói hết những gì phải nói.

Sách do nhà Gallimard in năm 1925 chưa đầy 150 trang, chiếm một địa vị trọng yếu trong toàn bộ hơn sáu mươi tác phẩm với giải thưởng Nobel về văn chương năm 1947 của Gide.

Seattle, tháng 9 năm 1997

Lê Văn Đặng

